

ĐÔI NÉT VỀ TƯ TƯỞNG “TRỒNG NGƯỜI” CỦA HỒ CHÍ MINH

TS. TRẦN THỊ MINH TUYẾT^(*)

Cuộc đời con người là hữu hạn còn nhân loại thì trường tồn, nên lịch sử loài người suy cho cùng là lịch sử của những cuộc chuyển giao thế hệ theo quy luật “tre già, măng mọc”. Vì thế, một chính trị gia kiệt xuất không chỉ hoàn thành tốt sứ mệnh lịch sử, mà còn phải *đào tạo được thế hệ kế tục xứng đáng*. Với tầm nhìn xa, trông rộng và lòng yêu thương con người, Chủ tịch Hồ Chí Minh luôn chú trọng đến việc giáo dục đào tạo các thế hệ kế tục sự nghiệp cách mạng Việt Nam.

Tư tưởng của con người luôn nằm trong dòng chảy của tư duy nhân loại trên tinh thần kế thừa có chọn lọc, nên tư tưởng bồi dưỡng, đào tạo thế hệ trẻ (gọi một cách hình ảnh là tư tưởng *trồng người*) của Hồ Chí Minh cũng là sự kế thừa minh triết những quan điểm về con người, về giáo dục của dân tộc và nhân loại. Hồ Chí Minh đã tiếp nhận những quan điểm đúng đắn và nhân văn, như “người ta là hoa của đất”, “con hơn cha là nhà có phúc”, “tre già, măng mọc” của văn hóa truyền thống...

Sinh ra trong gia đình “chân nho”, am hiểu Hán học nên Hồ Chí Minh ghi nhớ *kế sách phát triển* của Quản Trọng (725 - 645 TCN): “Nhất niên chi kế mạc như thụ cốc. Thập niên chi kế mạc như thụ mộc. Bách niên chi kế mạc như thụ nhân. Nhất thu nhất hoạch giả, cốc dã. Nhất thu thập hoạch giả, mộc dã. Nhất thu bách hoạch giả, nhân dã” (nghĩa là: “Kế sách cho một năm, lấy việc trồng lúa làm đầu. Kế sách cho mười năm, lấy việc trồng cây làm đầu. Kế sách cho trăm năm, lấy việc trồng người làm đầu. Lúa, thì trồng một gặt một. Cây, thì trồng một hái mười. Người, thì trồng một gặt trăm”). Sau Quản Trọng hơn hai thế kỉ, nhà tư tưởng Mặc Tử (476 - 390 TCN) cũng nêu lên quan điểm thiết thực: “Lợi vi bản”, tức “*lợi* là cái gốc của chính trị”. Kết hợp ý tưởng sâu sắc của hai danh nhân này, Hồ Chí Minh có lời dạy bất hủ: “Vì lợi ích mười năm thì phải trồng cây, vì lợi ích trăm năm thì phải *trồng người*”. Tư tưởng *trồng người* của Hồ Chí Minh còn là sự kế thừa quan điểm của Chủ nghĩa Mác-Lênin với luận điểm: “Chỉ có cải tổ triệt để việc tổ chức và giáo dục thanh niên thì chúng ta mới có thể (...) đạt được kết quả là xây dựng nên một xã hội không giống cũ, tức là xã hội cộng sản”⁽¹⁾. Đồng thời, tư

^(*) Học viện Báo chí và Tuyên truyền, Học viện CTQG Hồ Chí Minh

⁽¹⁾ V.I.Lênin, *Toàn tập*, Nxb Tiến bộ, M.1977, tr.357

tưởng này cũng là kết quả của việc tổng kết lịch sử. Thực tế đã chứng minh, trong đấu tranh xã hội, các giai cấp, lực lượng chính trị đều ra sức tranh thủ, lôi cuốn thanh niên, nhưng mục đích và động cơ sử dụng thì khác nhau. Những kẻ cơ hội thường lợi dụng, kích động thanh niên bằng những khẩu hiệu dân tộc cực đoan và tăng bốc vai trò của họ để thực hiện tham vọng cá nhân (Napoléon Bonaparte, Hitler và cả Cách mạng Văn hóa của Trung Quốc đều đi theo *kịch bản* đó). Chỉ có các vĩ nhân mới chăm lo, bồi dưỡng thế hệ trẻ vì lợi ích chân chính của dân tộc, nhân loại và của chính lớp trẻ.

Chúng ta biết rằng, tư tưởng Hồ Chí Minh mang tính toàn diện và hệ thống, nên tư tưởng *trồng người* của Hồ Chí Minh có mối quan hệ chặt chẽ với quan điểm về vai trò của con người trong lịch sử. Theo Hồ Chí Minh, "vô luận việc gì, đều do *người* làm ra, và từ nhỏ đến to từ gần đến xa, đều thế cả"⁽²⁾, nên con người là vốn quý nhất, là nhân tố quyết định sự thành công của sự nghiệp cách mạng. Với tinh thần nhân văn sâu sắc, Người còn cho rằng, con người vừa là mục tiêu, vừa là động lực của cách mạng. Tuy nhiên, không phải ai cũng là động lực của cách mạng và không phải mọi động lực - con người đều có công lực như nhau. Con người động lực phải là con người được giác ngộ, giáo dục và được dẫn dắt bởi một tổ chức thực sự cách mạng, tiên tiến và trong đội ngũ của những con người - động lực, thanh niên vẫn là lực lượng "rường cột". Vì sao? Vì đó là lớp người đang căng tràn nhựa sống nên rất hăng hái, nhiệt tình, đi đầu trong mọi khó khăn. Họ còn là cầu nối giữa thế hệ đi trước và thế hệ đàn em, là thế hệ kế tục những gì mà lớp người đi trước chưa

làm được. Hồ Chí Minh từng nói: "Mấy chục năm nay, nhân dân ta phải tập trung sức lực để đánh giặc cho nên về xây dựng đời sống ta chưa làm được nhiều... Những điều lớp người này chưa làm xong thì lớp người sau phải tiếp tục làm"⁽³⁾.

Chiến lược *trồng người* của Hồ Chí Minh còn bắt nguồn từ sự thấu tỏ bản chất và quy luật phát triển không ngừng của cách mạng. Cách mạng là xóa bỏ cái cũ để xây dựng cái mới, tốt đẹp hơn, tiến bộ hơn. Tuy nhiên, đây là cuộc đấu tranh gian khổ, lâu dài, liên tục và đòi hỏi sự tiếp sức của nhiều thế hệ. Đào tạo, diu dắt thế hệ tương lai là cách tốt nhất để bảo vệ và phát triển thành quả cách mạng mà thế hệ đi trước phải đổ bao xương máu mới giành được. Từ nhận thức về vai trò quan trọng của con người đến vai trò chủ đạo của thanh niên, chiến lược *trồng người* là bước phát triển hợp lôgic của chính trị gia thiên tài Hồ Chí Minh.

Từ những nhận thức đó, Hồ Chí Minh luôn khẳng định: Vận mệnh của dân tộc, tương lai của đất nước tùy thuộc vào ý chí, nghị lực của thanh niên. Từ năm 1925, trong thư *Gửi thanh niên Việt Nam*, Người đã thống thiết kêu gọi: "Hỡi Đông Dương đáng thương hại! Người sẽ chết mất nếu đám thanh niên già cỗi của Người không sớm hồi sinh"⁽⁴⁾. Nhà cách mạng Nguyễn Ái Quốc không chỉ kêu lớn, gọi rõ, thức tỉnh thanh niên mà còn trực tiếp đến với họ, tổ chức, dẫn dắt họ vào con đường đấu tranh. Người đã thành lập tổ chức Hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên với trù tính: "nó là quả trứng, mà từ đó nở ra con chim non cộng sản"⁽⁵⁾ và thực tế đã diễn ra đúng như vậy. Khi cách mạng thành công, vị chủ tịch của nước Việt Nam mới đã viết những lời thiết tha trong *Thư gửi các học sinh nhân ngày khai trường* (tháng 9/1945): "Non sông Việt Nam có trở nên tươi đẹp hay không, dân tộc Việt Nam có bước tới đài vinh quang để sánh vai với các cường quốc năm châu được hay không, chính là nhờ một phần lớn

⁽²⁾ Hồ Chí Minh, *Toàn tập*, t.5, Nxb CTQG, HN, 2002, tr.241

⁽³⁾ Hồ Chí Minh, *Sđd*, t.12, tr.555

⁽⁴⁾ Hồ Chí Minh, *Sđd*, t.2, tr.133

⁽⁵⁾ Hồ Chí Minh, *Sđd*, t.3, tr.13

ở công học tập của các em”⁽⁶⁾. Trong thư *Gửi thanh niên và nhi đồng toàn quốc* nhân dịp Tết Nguyên đán năm 1946, Người đã dành những lời đẹp nhất để ca ngợi tuổi trẻ và vai trò của lớp trẻ: “Một năm khởi đầu từ mùa xuân. Một đời khởi đầu từ tuổi trẻ. Tuổi trẻ là mùa xuân của xã hội”⁽⁷⁾. Ngay cả khi nước nhà chìm trong lửa đạn chiến tranh, trong *Thư gửi các bạn thanh niên* năm 1947, một lần nữa Người khẳng định: “Thanh niên là người chủ tương lai của nước nhà. Thật vậy nước nhà thịnh hay suy, yếu hay mạnh một phần lớn là do các thanh niên”⁽⁸⁾. Đề cao vai trò của thanh niên là tư tưởng mới mẻ so với những quan điểm bảo thủ, coi thường lớp trẻ theo kiểu “trứng khôn hơn vịt”, “khôn đâu đến trẻ”, “ngựa non háu đá” của văn hóa truyền thống (kết quả của nền sản xuất nông nghiệp vốn coi trọng kinh nghiệm).

Tuy nhiên, trong thực tế, vai trò, sức mạnh của thanh niên không phải là cái có sẵn, bất biến và tất yếu. Muốn huy động sức trẻ thì thế hệ đi trước, đặc biệt các lãnh tụ phong trào phải thực hiện thành công chiến lược *trồng người*. Chiến lược đó được Hồ Chí Minh đúc kết với câu nói nổi tiếng: “Vì lợi ích mười năm thì phải trồng cây, vì lợi ích trăm năm thì phải trồng người”. “*Trồng người*” xét về khía cạnh nào đó cũng giống như trồng cây. Nếu trồng cây phải chăm lo, vun xới mầm cây nhỏ bé, yếu ớt để nó phát triển thành cây khỏe mạnh, có ích cho đời thì “*trồng người*” cũng phải bắt đầu bằng việc dạy dỗ, uốn nắn, giáo dục từ khi còn thơ ấu. Người viết: “Phải uốn cây từ lúc cây non, đừng để tâm hồn các cháu bị vẩn đục vì chủ nghĩa cá nhân”⁽⁹⁾. Tin rằng, “Hiền, dữ phải đâu là tính sẵn/ Phần nhiều do giáo

dục mà nên”; cho rằng, “óc những người tuổi trẻ trong sáng như một tấm lụa trắng. Nhuộm xanh thì nó sẽ xanh. Nhuộm đỏ thì nó sẽ đỏ”⁽¹⁰⁾, nên Người coi chiến lược *trồng người*, coi việc giáo dục, đào tạo con người là trọng tâm của chiến lược phát triển kinh tế - xã hội, là quốc sách để phát triển đất nước.

Nhưng, vấn đề không chỉ là chân lý mà là con đường thực hiện chân lý. Tính hành động, tính thực tiễn là một đặc điểm trong con người và tư tưởng Hồ Chí Minh, nên chiến lược *trồng người* cũng được trù tính kỹ càng và cụ thể. Người viết: “Ta xây dựng con người cũng phải có ý định rõ ràng như nhà kiến trúc. Định xây dựng ngôi nhà thể nào rồi mới dùng gạch, vữa, vôi, cát, tre, gỗ... mà xây nên”⁽¹¹⁾. *Kiến trúc sư* Hồ Chí Minh đã **đề ra phương án trồng người** như sau:

- Về *nội dung giáo dục*: Người chủ trương giáo dục toàn diện, bao gồm cả *đức, trí, thể, mỹ*, nhưng phải đặt đạo đức, lý tưởng, tình cảm cách mạng, lối sống XHCN lên hàng đầu. Người căn dặn: “Các chú dạy các cháu rất nhiều điều, nhưng có một điều phải thật rõ: Làm cán bộ tức là suốt đời làm đầy tớ trung thành của nhân dân. Mấy chữ a, b, c này không phải ai cũng thuộc đâu, phải học mãi, học suốt đời mới thuộc được”⁽¹²⁾. Đối với chương trình giáo dục đạo đức ở phổ thông, Người đã đưa ra nhận xét cụ thể: “Tôi xem chương trình giáo dục cho đến hết lớp 10, phần đức dục rất thiếu sót, chỉ có mười dòng”⁽¹³⁾. Từ đó, Người chỉ đạo: “Nội dung giáo dục cần chú trọng hơn nữa về đức dục”⁽¹⁴⁾. Bên cạnh đó, phải bồi dưỡng để thanh niên giỏi văn hóa, giỏi chuyên môn, thấu suốt về chính trị. Đồng thời, thanh niên phải được rèn luyện, bồi dưỡng về thể chất, bởi vì “mỗi một người dân yếu ớt, tức là cả nước yếu ớt, mỗi một người dân mạnh khỏe tức là cả nước mạnh khỏe”⁽¹⁵⁾.

- Về *phương pháp giáo dục*: Là nhà giáo dục vĩ đại, Hồ Chí Minh hiểu rằng: phương pháp, biện pháp bồi dưỡng thanh niên trước

(6), (7) và (15) Hồ Chí Minh, *Sđd*, t.4, tr.33, 167 và 212

(8) và (10) Hồ Chí Minh, *Sđd*, t.5, tr.185 và 102

(9), (11) và (12) Hồ Chí Minh, *Sđd*, t.12, tr.555, 551 và 555

(13) và (14) Hồ Chí Minh, *Biên niên tiểu sử*, t.8, Nxb CTQG, HN, 1996, tr.105 và 444

hết phải xuất phát từ những đặc điểm của chính họ. Thanh niên là lớp người trẻ tuổi, khát khao lý tưởng, có nhiều ước mơ, hoài bão cao đẹp, trong sáng; ham hiểu biết, khám phá, nhạy bén với cái mới, giàu tính sáng tạo. Đó cũng là lớp người đang ở thời kỳ sung sức, nên ham hành động, muốn thử sức, dám đón nhận thử thách, khó khăn. Bên cạnh những đặc tính tích cực, thanh niên cũng có hạn chế là xúc nổi, dễ chịu tác động của người khác và do thiếu kinh nghiệm nên dễ vấp ngã, nản lòng. Từ những đặc điểm đó, Hồ Chí Minh đề ra các phương hướng, biện pháp giáo dục thanh niên: (1) Giáo dục thanh niên không thể tách rời, mà phải liên hệ chặt chẽ với những cuộc đấu tranh xã hội, phải rèn luyện thanh niên trong thực tiễn đấu tranh cách mạng. Nguyên tắc này bắt nguồn từ mục tiêu giáo dục là đào tạo những chiến sĩ kế thừa sự nghiệp cách mạng chứ không phải “đào tạo ra những con người thuộc sách lâu lâu, cụ Mác nói thế này, cụ Lênin nói thế kia, nhưng nhiệm vụ của mình được giao quét nhà lại để cho nhà đầy rác”⁽¹⁶⁾. (2) Phải xây dựng, nhân rộng trong thanh niên các gương điển hình *người tốt - việc tốt*, vì trong xã hội “người tốt, việc tốt nhiều lắm”⁽¹⁷⁾. Người chỉ rõ: “Cần lấy ngay những gương tốt đó của các cháu và những gương người tốt việc tốt trong nhân dân để giáo dục các cháu. Không nên nói lý luận suông”⁽¹⁸⁾. Điều cần lưu ý là mẫu người mà Hồ Chí Minh muốn nhân dân nói chung, thanh niên nói riêng hướng tới là “*người tốt*”, chứ không phải mẫu người siêu phàm, siêu việt. Không phải ai cũng có thể trở thành thiên tài, đấng siêu phàm, nhưng nếu cố gắng thì ai cũng có thể trở thành người tốt, người có ích. Quan điểm này vừa có tính thiết thực, vừa có tính nhân văn khi đặt niềm tin vào những con

người bình thường nhất, nâng niu cái đẹp ở những con người bình thường nhất. Nhưng, để trở thành người tốt, con người phải có thói quen làm việc tốt. “Gieo thói quen - gặt tính cách, gieo tính cách - gặt số phận”, do đó, nếu con người làm nhiều việc tốt thì sẽ thành người tốt, nếu nhiều người tốt sẽ thành xã hội tốt, để cuối cùng “cả dân tộc ta là một rừng hoa đẹp”. Suy cho cùng, “đó cũng là cách thực hành đường lối quần chúng trong công tác giáo dục”⁽¹⁹⁾. Phương pháp này thật dễ hiểu, dễ làm mà hiệu quả. (3) “Phải khéo léo kết hợp cán bộ già với cán bộ trẻ”⁽²⁰⁾ để họ bù đắp cho nhau những ưu, khuyết mang tính đặc thù của tuổi tác. Hồ Chí Minh căn dặn phải nâng đỡ thanh niên: “Cán bộ trẻ tuy chưa có một số ưu điểm như cán bộ già, nhưng họ lại hăng hái, nhạy cảm với cái mới, chịu khó học tập, cho nên tiến bộ rất nhanh... Không nên coi thường cán bộ trẻ”⁽²¹⁾. (4) “Bố mẹ, thầy giáo và người lớn... phải làm gương mẫu cho các em trong mọi việc”⁽²²⁾, vì một tấm gương tốt có giá trị hơn trăm bài văn diễn thuyết. (5) Việc đào tạo thế hệ trẻ là việc chung của toàn xã hội, nhưng Đảng và Nhà nước phải hết sức quan tâm, phối hợp chặt chẽ giữa gia đình - nhà trường - đoàn thanh niên - xã hội⁽²³⁾. (6) Ngoài trách nhiệm của xã hội, đoàn thể, bản thân thanh niên phải ra sức học tập, tự tu dưỡng mọi nơi, mọi lúc và suốt đời theo phương châm: “Đường đời là một chiếc thang không có nấc chót. Học tập là một cuốn vở không có trang cuối cùng”. Tự giáo dục là sự thể hiện trình độ làm chủ bản thân, khả năng kiềm chế và tự điều chỉnh của mỗi người trong cuộc sống.

Là người hết lòng phấn đấu cho sự bền vững của sự nghiệp cách mạng, khi càng “gần đất, xa trời”, Hồ Chí Minh càng suy tư nhiều về thế hệ kế cận. Người đã gửi tất cả những suy tư, tình cảm đó vào bản *Di chúc* với lời dặn: “Đoàn thanh niên ta nói chung là

(16), (17), (18), (19) (20) và (21) Hồ Chí Minh, *Sđđ*, t.12, tr.554, 549, 556, 551, 211 và 211

(22) Hồ Chí Minh, *Sđđ*, t.8, tr.74

(23) Hồ Chí Minh, *Sđđ*, t.7, tr.456

(xem tiếp trang 88)

Thứ năm, phát triển thị trường tiêu thụ

Mở rộng hoạt động liên doanh, liên kết với các tỉnh trong vùng và cả nước về việc trao đổi hàng hóa, dịch vụ để cùng phát triển. Mở rộng thị trường, tăng sức mua của người dân thông qua nhiều hình thức đa dạng và đồng bộ, như bán hàng trả góp, bán hàng trả chậm, bán hàng với các hình thức chiết khấu thanh toán và chiết khấu thương mại phù hợp. Ngân hàng cho người dân vay vốn để tiêu dùng (kích cầu) thông qua các gói lãi suất thấp...

Thứ sáu, tăng cường khoa học - công nghệ

Nghiên cứu và ứng dụng tiến bộ về khoa học - công nghệ; gắn kết chặt chẽ giữa doanh nghiệp với các trung tâm và viện nghiên cứu. Đổi mới cơ chế, chính sách liên quan đến tuyển dụng, đào tạo, bồi dưỡng đội ngũ làm công tác khoa học - công nghệ. Tạo điều kiện

thuận lợi cho các cán bộ nghiên cứu giao lưu, chia sẻ kiến thức khoa học - công nghệ với các tổ chức trong và ngoài nước. Phát triển công nghệ thông tin, tăng cường trao đổi qua mạng nội bộ và hệ thống Internet để có được các thông tin nhanh chóng, kịp thời, tin cậy phục vụ cho công tác quản lý.

Thứ bảy, tăng cường đầu tư, xây dựng kết cấu hạ tầng

Tp. Hồ Chí Minh cần chủ động phối hợp chặt chẽ, hiệu quả với các bộ, ngành và các tỉnh trong khu vực thực hiện thống nhất quy hoạch, tạo sự đồng bộ trong phát triển kết cấu hạ tầng. Cần xác định đúng trọng tâm, trọng điểm đầu tư; quy hoạch hợp lý cùng kiểm tra, giám sát chặt chẽ các hoạt động phát triển kết cấu hạ tầng để đảm bảo tính hợp lý, chất lượng của các công trình dự án, để kịp thời hòa nhịp với tốc độ phát triển kinh tế của Thành phố □

ĐÔI NÉT VỀ TƯ TƯỞNG “TRỒNG NGƯỜI”...

(tiếp trang 16)

tốt, mọi việc đều hăng hái xung phong, không ngại khó khăn, có chí tiến thủ. Đảng cần phải chăm lo giáo dục đạo đức cách mạng cho họ, đào tạo họ thành những người thừa kế xây dựng CNXH vừa “hồng” vừa “chuyên”⁽²⁴⁾. Sau đó, đến bản *Di chúc* bổ sung năm 1968, Người tiếp tục căn dặn những nội dung cụ thể khi thực hiện chiến lược *trồng người*: “Những chiến sỹ trẻ tuổi trong các lực lượng vũ trang nhân dân và thanh niên xung phong đều đã được rèn luyện trong chiến đấu và đều tỏ ra dũng cảm. Đảng và Chính phủ cần chọn một số ưu tú nhất, cho các cháu ấy đi học thêm các ngành, các nghề, để đào tạo thành những cán bộ và công nhân có kỹ thuật giỏi, tư tưởng tốt, lập trường cách mạng vững chắc. Đó là

đội quân chủ lực trong công cuộc xây dựng thắng lợi CNXH ở nước ta”⁽²⁵⁾. Có thể nói, bản *Di chúc* lịch sử là sự đúc rút lần cuối những quan điểm sâu sắc của Hồ Chí Minh về chiến lược *trồng người*.

Kế thừa tư tưởng Hồ Chí Minh nói chung cũng như tư tưởng *trồng người* nói riêng, không phải là sự nâng niu, bảo quản như một di vật quý trong bảo tàng mà là sự vận dụng và phát triển tư tưởng đó trong hoàn cảnh mới. Chúng ta biết rằng, giáo dục là một khoa học và nghệ thuật, giáo dục lớp người nhạy cảm như thanh thiếu niên càng là khoa học và nghệ thuật. Nó đòi hỏi sự chung tay, góp sức của toàn xã hội để sự nghiệp cách mạng được trường tồn. Suy ngẫm sâu sắc về tư tưởng *trồng người* của Hồ Chí Minh gợi mở cho chúng ta bao điều quý giá trong nhận thức và hành động □

(24) và (25) Hồ Chí Minh, *Sđd*, t.12, tr.498 và 504